

สิทธิของคนชายขอบกับปัญหาที่ดินทำกิน
: กรณีศึกษาชาวเขาเผ่าม้งปากกลาง
อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
Right of marginal people with arable land
problem : The cases of Hmong Paklang
in Chengklang, Nan.

ธัชชนก สัตยวินิจ *

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการนำทฤษฎีของคนชายขอบ และสิทธิของคนชายขอบ มาทำการวิเคราะห์ ตลอดจนถึงสิทธิของคนชายขอบที่ควรได้รับในเรื่องปัญหาที่ดินทำกิน ดังนั้น ผู้เขียนจึงนำกรณีศึกษาชาวม้งปากกลาง เพื่อให้ได้เห็นสาเหตุปัญหาที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งชาวม้งถือว่าเป็นบุคคลชายขอบ กล่าวคือเป็นกลุ่มที่สังคมส่วนใหญ่มักไม่ได้ให้ความสนใจ โอกาส หรือสิทธิมากนัก เพราะถือว่าชาวม้งเป็นผู้ที่อยู่รอบนอกของสังคม ดังนั้น รัฐหรือคนในสังคมสามารถลดความเป็นคนชายขอบของชาวม้ง โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น ในรูปแบบของนโยบาย เป็นต้น ซึ่งดูเหมือนว่ากระบวนการนี้เองทำให้เกิดความชอบธรรมในการปฏิบัติงานของรัฐ ดังกรณีศึกษานี้ ชาวม้งปากกลางถูกเอาเปรียบในการแสวงหาประโยชน์ การตอบสนองของความต้องการของคนเมืองในพื้นที่ทำกินของชาวม้ง โดยกระบวนการทำให้เกิดความชอบธรรมในการครองพื้นที่ของรัฐ ผ่านการ

* ธัชชนก สัตยวินิจ นักศึกษาปริญญาโท สาขา Master of International Studies (International Relations), Faculty of International Studies, Vietnam National University Hanoi University of Social Sciences and Humanities

ประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดอยภูคา-ผาแดง เป็นพื้นที่ทับซ้อน นอกจากนี้มีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลทำให้ชาวม้งถูกริดรอนสิทธิในพื้นที่ทำมาากิน จากกรณีศึกษา ชาวม้งป่ากลางคนชายขอบในทุกกลุ่มควรมีการได้รับความคุ้มครองเรื่องของสิทธิทางด้านต่าง ๆ ที่ควรได้รับไม่เพียงแต่ที่ดินทำกินเท่านั้น แต่หากคนชายขอบยังคงสภาพความเป็นประชากรในรัฐนั้น ควรได้รับความเท่าเทียมในทุก ๆ ด้าน ดังนั้นแล้วกลุ่มคนชายขอบอาจจะไม่ถูกลดทาบจากคนในสังคมดังเช่นสังคมไทยในปัจจุบันนี้

คำสำคัญ : คนชายขอบ, ม้งป่ากลาง, ปัญหาที่ดินทำกิน, สิทธิ

Abstract

The purpose of this study is to investigate the problem of the marginal people's right about their arable land. Hmong "Paklang" is a group of people who lives in a forest called "Paklang" that located in "Nan" province in the north of Thailand. This group of people is always lack of interest from people in the society. Recently, Hmong people have no right in their arable land because they are always oppressed by government and investor through law and policy. According to this case, the overlapping territorial claims area belong to the government legally under the notice of Doi PhuKa-Phadaeng National Reserved Forest. In addition, there are various factors influencing the marginal people's right such as economic, politic, society, and culture. Thus, every part of the society included the government should cooperate developing their quality of life and also their equality.

Keywords : Marginal People, Hmong Paklang, Arable Land Problem, Right

บทนำ

ภายใต้เป้าหมายนโยบายป่าไม้แห่งชาติประมาณปี พ.ศ. 2504 ที่ต้องการเพิ่มป่าไม้ทั่วประเทศ และเป้าหมายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ปรับสัดส่วนของพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์และป่าเพื่อการเศรษฐกิจ กรมป่าไม้จึงได้ประกาศการดำเนินการสำรวจพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั่วประเทศเพื่อเตรียมประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ตามกฎหมาย เฉพาะพื้นที่ภาคเหนือที่มีเป้าหมายเป็นเขตอุทยานแห่งชาติอย่าง 24 แห่ง (ประยงค์ ดอกกล้าไย และคณะ, 2543, หน้า 20)

แนวคิดประกาศพื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เติบโตขึ้นในประเทศไทยนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เมื่อชนชั้นนำและชนชั้นกลางในสังคมไทยเริ่มต้นตัวต่อการอนุรักษ์แบบตะวันตก คนเมืองมุ่งที่จะปกป้องผืนป่าเพื่อประโยชน์ของตนเอง ต้องการธรรมชาติที่สวยงามเพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยววันหยุดพักผ่อน และหลีกเลี่ยงความวุ่นวายของเมือง ดังนั้น รัฐเริ่มวางนโยบายอนุรักษ์ป่าอย่างจริงจัง หลังจากที่รัฐบาลสหรัฐได้ให้คำแนะนำการจัดตั้งอุทยาน และสนับสนุนให้ข้าราชการไทยไปศึกษาดูงานที่ต่างประเทศ จนเมื่อปี พ.ศ. 2503 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และปีถัดมาตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และภายใน 2 ปี ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติถึง 14 แห่ง (ประยงค์ ดอกกล้าไย และคณะ, 2543, หน้า 22)

แนวคิดพื้นฐานการจัดการเขตป่าอนุรักษ์ คือ การมุ่งเก็บรักษาผืนป่าเอาไว้ให้เป็นพื้นที่ปราศจากมนุษย์ และปลอดภัยจากการรบกวน ซึ่งส่งผลให้มีการกีดกันชุมชนท้องถิ่นจากการใช้ประโยชน์และการอยู่อาศัยในป่า นำไปสู่การวางนโยบายในการอพยพคนออกจากป่า ตามข้อเสนอจากประเทศสหรัฐอเมริกา แนวคิดดังกล่าวทำให้ชุมชนในเขตป่าถูกมองว่าเป็นสิ่งแปลกปลอมของธรรมชาติ ขณะที่กิจกรรมการใช้สอยป่าเพื่อดำรงชีพซึ่งเคยมีมาแต่ดั้งเดิม ถูกมองว่าเป็นวิถีที่ทำลายธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นการทำไร่ ล่าสัตว์ ฯลฯ และจากการสำรวจเพื่อเตรียมประกาศเขตป่าอนุรักษ์ปี พ.ศ. 2528 ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าและใกล้ป่า เพราะการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ส่วนใหญ่จะยึดแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นหลัก ทำให้ที่ดินทำกิน ที่ตั้งชุมชน และพื้นที่ป่าชุมชนของชาวบ้านซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแต่เดิมถูกประกาศเป็นเขตอุทยาน ฯ โดยไม่ได้

ถูกกันพื้นที่ออก (ประยงค์ ดอกกล้าไย และคณะ, 2543, หน้า 23)

ดังจะเห็นได้จากรัฐประกาศเขตอุทยานฯ แห่งชาติอย่างเป็นทางการที่ ดอยภูคา จ.น่าน เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2542 แต่ได้ซื้อพื้นที่ป่าชุมชนของราษฎรพื้นราบอีกหลายหมู่บ้าน โดยชุมชนของม้งบ้านปากกลางในเขต ดอยภูคา ผาแดง ใน อ.เชียงกลาง ถูกผลักดันให้อพยพออกจากพื้นที่ตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ในข้อหาบุกรุก ยึดถือ ครอบครอง ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติดอยภูคา ผาแดง 15,000 ไร่ มีสภาพป่าเป็นต้นน้ำลำธาร ขณะที่ชาวพื้นทีราบในบริเวณใกล้เคียงรวมตัวเป็น “กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ” ได้ใช้ความรุนแรงกดดันชาวม้ง โดยร้องเรียนต่อทางการว่าพวกเขาปิดกั้นลำน้ำห้วยปือ ห้วยจี และห้วยกอน ทำให้ชาวบ้านขาดแคลนน้ำอย่างหนัก กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำได้บุกทำลายสวนลั่นจี่ของชาวม้ง 2 ครั้ง ทำให้ต้นลั่นจี่เสียหาย 31,060 ต้น ในพื้นที่ 1,076 ไร่ มีผู้ได้รับความเดือดร้อนถึง 116 ครอบครัว (ประยงค์ ดอกกล้าไย และคณะ, 2543, หน้า 40)

การละเมิดสิทธิชาวม้งในแต่ละพื้นที่มาจากอคติทางชาติพันธุ์ โดยไม่ได้พิจารณาถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ว่า ชาวม้งก็ตกเป็นเหยื่อการพัฒนาของรัฐไม่ต่างไปจากคนพื้นราบ ยังมีคำถามจากชาวม้งว่า ทำไมเลือกจัดการเพียงแต่ชุมชนม้งที่อยู่บนดอย เพราะการกดดันชาวเขา เฉพาะม้งเพียงฝ่ายเดียว เหมือนกับการยกความความผิดพลาดทั้งหมดทิ้งมวลงให้ม้งเพียงลำพัง ซึ่งไม่เป็นธรรมนัก (สุณี ไชยรส, ม.ป.ป.)

จากสภาพการณ์ที่ชาวเขาถูกผลักดันให้กลายเป็นคนชายขอบ พร้อมกันนั้นก็ถูกรีดถอนสิทธิมนุษยชน กรณีศึกษาความขัดแย้งการใช้พื้นที่ป่าต้นน้ำของชาวม้งปากกลาง เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน โดยอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดคนชายขอบและกระบวนการทำให้เป็นคนชายขอบ จะเป็นแนวคิดที่ให้คำอธิบายถึงการที่ชาวม้งถูกกดดันจากรัฐและสังคมว่าเหตุใดชาวม้งจึงตกเป็นแพะรับบาปจากการประกาศเขตอนุรักษ์ป่า โดยที่ไม่มีหน่วยงานใด โดยเฉพาะภาครัฐจะให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิของชาวม้ง ดังที่ปรากฏในบัญญัติสากว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เช่น ต้องป้องกันสิทธิให้การรักษารัฐที่ดินให้แก่ชาติพันธุ์ แต่ในทางตรงกันข้ามรัฐกลับไม่ปฏิบัติ เป็นต้น

กรอบแนวคิด

กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ คนชายขอบ (marginal people) คือ กลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่กึ่งกลางหรือห่างไกลจากศูนย์กลางทั้งในทางภูมิศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม ในทางภูมิศาสตร์ “คนชายขอบ” มักจะเป็นกลุ่มคนที่ต้องเคลื่อนย้ายจากภูมิลำเนาดั้งเดิมด้วยเหตุผลทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ หรือวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับการแก่งแย่งแข่งขันเพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ถูกกีดกันและเอาเปรียบจากกลุ่มใหญ่ ซึ่งอยู่อาศัยในดินแดนหรือเขตภูมิศาสตร์นั้นมาก่อน ในทางสังคมวัฒนธรรม “คนชายขอบ” ย่อมกลายเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมใหม่ วัฒนธรรมประจำกลุ่ม จึงเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือได้รับการเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสวัฒนธรรมหลัก การเรียนรู้การปรับตัวและการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อที่จะเอาตัวรอดหรือมีชีวิตอยู่ภายใต้สภาพดังกล่าว จึงเป็นสาระสำคัญของวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยในวัฒนธรรมชายขอบ

กลุ่มชายขอบ (marginal group) หมายถึง กลุ่มที่ยังไม่ถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่อย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนไปบางส่วน และยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ในวัฒนธรรมใหม่ที่กลายมาเป็นวิถีชีวิตของตน คำนี้มักจะใช้กับกลุ่มคนที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ในกลุ่มคนนั้นจะมีวัฒนธรรมต่าง ๆ ผสมกันมากมาย ดังนั้น ทักษะคติ คุณค่า และแบบอย่างพฤติกรรมที่แสดงออกมา จึงมิได้มีลักษณะเป็นของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, หน้า 7)

ในสังคมใหญ่ทุกแห่งมีประชากรชายขอบ ซึ่งอาศัยอยู่ห่างจากศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม คนกลุ่มนี้ขาดอำนาจการต่อรอง ขาดการศึกษา ขาดเครื่องมือที่เข้าถึงอำนาจ และถูกกีดกันออกจากระบบการต่อรองอำนาจ และการจัดสรรทรัพยากร อำนาจและความมั่งคั่งในสังคม ลักษณะของกลุ่มประชากรชายขอบอาจจะแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ของสังคมในแง่ของชาติพันธุ์ ผิวพรรณ ศาสนา อุดมการณ์ การศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจและชนชั้นทางสังคม ฯลฯ ตัวอย่างของประชากรชายขอบ ได้แก่

ชนกลุ่มน้อย ผู้อพยพ ประชากรที่อยู่อาศัยอยู่ในสลัม ชวนา ชาวไร่ในชนบท โสเภณี แรงงานไร้ทักษะฝีมือ แรงงานข้ามชาติ ฯลฯ (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, หน้า 12-13)

ปัจจัยที่ทำให้พวกเขากลายเป็นคนชายขอบ เมื่อพิจารณาจากกรณีของคนชายขอบ พบว่า อาจจะมาทั้งจากคนส่วนใหญ่พูดถึงคนส่วนน้อยในเชิงเป็นอื่น (otherness) ที่ด้อยกว่าตัวเอง หรือคนส่วนน้อยมองตัวเองว่าด้อยกว่าก็ได้ แต่บางครั้งคนส่วนน้อยก็อาจมองว่าคนส่วนใหญ่เป็นคนชายขอบก็ได้ ถ้าที่ว่างทางวัฒนธรรมของคนส่วนน้อยคิดว่าตนเองเข้มแข็งกว่า เช่น คนจีนในเยาวราช ที่อาจมองว่าคนอื่นนอกเยาวราชด้อยกว่าก็ได้ ซึ่งนั่นหมายถึงการเกิดท้องถิ่นนิยม (localism) ตามมา “คนชายขอบ” จึงมักมีชีวิตที่อยู่กับการถูกทอดทิ้ง ถูกเอาเปรียบ และถูกเอาประโยชน์ ถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงทรัพยากร ฯลฯ คนเหล่านี้อยู่นอกสายตา และไม่เคยถูกพิจารณาที่จะให้ได้รับการช่วยเหลือ

กลุ่มชายขอบมักใช้กับกลุ่มคนที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ จึงมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมผสม เพราะฉะนั้นทัศนคติอันเป็นสาเหตุให้เกิดความหลากหลายไม่กลมกลืน ทั้งนี้ทำให้การปรับตัวและการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ความเป็นชายขอบจึงเป็นผลมาจากการจัดวางตำแหน่งในสังคม และคือความเป็นอื่นที่ถูกให้ความหมายโดยสังคมกระแสหลัก โดยความเป็นอื่นอันเป็นผลมาจากเพศสถานะ เพศวิถี ชนชั้น ชาติพันธุ์ อายุ เป็นต้น ที่มักถูกมองว่าเป็นปัญหาที่เกิดจากจุดอ่อนหรือเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนแล้ว

แนวความคิด Marginalization ในประเทศกำลังพัฒนาที่ประสบความสำเร็จนั้น ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของชาติดำเนินไปควบคู่กันกับการกีดกันประชากรกลุ่มใหญ่ออกจากชีวิตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะหนทางของอุตสาหกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมที่กำลังพัฒนา มักจะหมายถึงการพึ่งพิงอาศัยการนำเข้าเทคนิควิทยาการและเครื่องจักรจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก บ่อยครั้งการพัฒนาประเทศจึงกินความหมายไปถึงการลดความสำคัญของการผลิตด้านอื่น ๆ เช่น การละเลยการผลิตพืชอาหารหลักไปโดยปริยาย บรรดาคนจนทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท ถูกกีดกันให้ออกไปอยู่ขอบนอก

หรือชายขอบ (Marginalization) ของระบบไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในลักษณะที่ไม่มีโอกาสได้รับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนา กลุ่มคนเหล่านี้จึงตกอยู่ในฐานะเสมือนถูกระบบกดหัวให้จมอยู่ในภาวะความยากจนอย่างที่สุด มิหนำซ้ำยังได้รับผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากการขาดการได้รับบริการด้านสังคมและสวัสดิการ เพราะถูกกั้นให้อยู่นอกระบบสวัสดิการ จึงทำให้ยากที่จะมีโอกาสรับจ้างงานที่ปกติสุขหรือมีศักดิ์ศรีได้ (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, หน้า 10)

กระบวนการสร้างคนชายขอบ (Marginalization) คือ ภาวะหรือกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลถูกปฏิเสธหนทางที่จะเข้าถึงการได้รับตำแหน่งสำคัญ และเป็นสัญลักษณ์ทางเศรษฐกิจ ศาสนา อำนาจทางการเมืองในสังคมใด ๆ กลุ่มชายขอบนี้อาจเป็นชนกลุ่มใหญ่จำนวนมาก (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, หน้า 9)

เมื่อหยิบยกแนวความคิดนี้ขึ้นมาพิจารณา กระบวนการเกิดคนชายขอบจึงกลายเป็นแหล่งที่มาอันสำคัญที่กระตุ้นให้มีการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลโดยกลุ่มทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) กลุ่มมาร์กซิสต์และกลุ่มทฤษฎีระบบโลก ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้แย้งว่าปรากฏการณ์ที่เกิดกลุ่มชายขอบขึ้นนี้ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับระบบทุนนิยมโลก และมีได้จำกัดตัวเพียงปรากฏการณ์จำเพาะภายในสังคมใดสังคมหนึ่ง หรือมีที่มาจากเหตุปัจจัยภายใน เช่น สังคมด้อยพัฒนาเท่านั้น

หากกล่าวโดยภาพรวมแล้ว การศึกษากลุ่มคนที่ถูกละเลยและขาดการศึกษา อันสืบเนื่องจากหลักคิดที่มองว่า หากเราทำความเข้าใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นที่ชายขอบของสังคมหรือชายแดนของวัฒนธรรมได้แล้ว ย่อมจะสามารถเข้าใจต่อไปว่า สังคมนั้นกำหนดหรือนิยามความเป็นพิเศษของสังคมตนอย่างไร และถูกกำหนดในแง่มุมเทียบเคียงกับกลุ่มอื่น ๆ อย่างไรของสังคมและวัฒนธรรมหลัก โดยจงใจหรือไม่ก็ตามอาจมีนัยยะว่าพวกเขาเป็นฝ่ายเลือกที่จะดำรงอยู่ ณ บริเวณขอบนั้น โดยไม่ได้ให้ความสนใจแก่กระบวนการที่กระทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นต้องตกไปอยู่ ณ ชายขอบ ซึ่งจะพิจารณาพวกเขาว่าเป็นฝ่ายถูกเบียดขับให้ต้องไปอยู่วงนอก (marginalized) (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, หน้า 9-10)

ภาวะชายขอบ (Marginality) ภาวะชายขอบ (Marginality) ในมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งในบริบทส่วนใหญ่ทางมานุษยวิทยาและยังพบในมิติอื่น ๆ ที่นักมานุษยวิทยา

ศึกษานั้นมักจะเป็นคนชายขอบ เช่น ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ในชาติโลกที่สาม ซึ่งชาติเหล่านี้เองก็มีที่ทางอยู่บริเวณชายขอบของระบบทุนนิยมโลกด้วย งานวิจัยมานุษยวิทยาในชาติตะวันตกก็มีแนวโน้มในการเน้นศึกษากลุ่มที่อยู่ชายขอบของกระแสหลักแห่งชาตินั้น ๆ ไม่ว่าจะกลุ่มคนดังกล่าวจะเป็นชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ หรือผู้ที่ไม่ได้อยู่ในกระแสหลักในมิติอื่น ๆ (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, หน้า 11)

อันที่จริงแล้วการศึกษาในสาขามานุษยวิทยาแนววิพากษ์ (Critical Anthropology) มานุษยวิทยาประยุกต์ (Applied Anthropology) มานุษยวิทยา มาร์กซิสต์ (Marxist Anthropology) และทฤษฎีบางแนว เช่น ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) และทฤษฎีระบบโลก (World Systems Theory) ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการและโครงสร้างที่สร้าง นิยาม และอำนาจชายขอบนั้น โดยตัวมันเองเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการตั้งคำถามทางมานุษยวิทยา นักชาติพันธุ์ ไม่ได้มีหน้าที่แต่เพียงประมวลค้นหาลักษณะเฉพาะทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มคนชายขอบเท่านั้น หากต้องประมวลค้นหาประสบการณ์และกระบวนการที่ทำให้ผู้คนเหล่านั้นกลายเป็นคนชายขอบ (Marginalization) และยอมหมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนชายขอบกับระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจะได้รับการเปิดเผย เมื่อมีการชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างอำนาจที่สำคัญ ๆ ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับเหนือชาติ ภาพลวงตาที่ว่า มีสังคมหรือวัฒนธรรมใด ๆ ที่ดำรงคงอยู่โดยตัวมันเองก็จะหายไป หมายความว่าเมื่อมีการเผยโฉมโครงสร้างอำนาจดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่าชุมชนมนุษย์ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม (bands) ชนเผ่า (tribes) ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ (ethnic minorities) หรือภาค (sectors) ของสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ต่างดำรงอยู่ในบริบทของความสัมพันธ์กับชุมชนรอบข้างและระบบสังคมวัฒนธรรมที่ใหญ่กว่า ทั้งนี้โดยมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เป็นตัวกำหนดไม่โดยทางตรงก็ทางอ้อม (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, หน้า 12)

ความเป็นชายขอบ (marginality) แนวความคิดในการศึกษาคนชายขอบของนักสังคมศาสตร์ในยุคหลังสมัยใหม่เสนอว่า ความเป็นชายขอบ (marginality) ในทางเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้น หมายถึง ผู้คนที่ด้อยอำนาจ

(the powerless) คนที่ตกเป็นเบี้ยล่าง (the subordinate) ของคนกลุ่มใหญ่ และคนยากไร้ (the have-nots) และเมื่อคนเหล่านี้เป็นชาติพันธุ์ คนกลุ่มน้อย เพศด้อย และไม่มีตำแหน่งที่ในสังคม หรือเรียกรวม ๆ ว่ามีสถานะเป็น “คนอื่น (the others)” อีกด้วยแล้ว จึงทำให้คนเหล่านี้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกกีดกัน ออกช้าแล้วช้าเล่า (multiple exclusion) หรือเป็นคนชายขอบในพหุมิติ (multiple marginalities) จึงแทบจะกล่าวได้ว่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของคนเหล่านี้ เท่ากับศูนย์

นักสังคมศาสตร์ในยุคหลังสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับกลุ่มคนที่เรียกรวม ๆ ว่าเป็น “คนที่ถูกกดทับไว้” ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ กลุ่มน้อย ผู้หญิง คนพิการ กลุ่มรักร่วมเพศ และแม้แต่ชาวไร่ชาวนาในสังคมไทย ก็อาจกล่าวได้ว่า เป็นมวลชนชายขอบของสังคมใหญ่ (the marginal mass) คนเหล่านี้มักจะถูกกีดกันหรือเบียดขับออกจากสังคม (the excluded or marginalized) ไม่ว่าจะเป็นในบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาติพันธุ์กลุ่มน้อยที่มักเรียกกันในวาทกรรมการพัฒนาว่า เป็นกลุ่มคนโลกที่สี่ (The Fourth World) (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, หน้า 12)

ความเป็นชายขอบจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่เกิดขึ้นพร้อมกับการสถาปนาอำนาจของความเป็นศูนย์กลาง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ศูนย์กลางเป็นผู้ผลิตชายขอบ กระบวนการสร้างความเป็นชายขอบโดยศูนย์กลางนั้นมีลักษณะที่ซับซ้อน ในวาทกรรมกระแสหลักว่าด้วยคนชายขอบ ความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพากันและกัน กลับถูกปฏิเสธหรือมองไม่เห็น คนชายขอบถูกทำให้เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ไร้ค่า หรือเป็นภาระแก่สังคมศูนย์กลาง วาทกรรมว่าด้วยความเป็นชายขอบจึงเป็นวาทกรรมของพวกไม่เป็นที่พึงประสงค์ (the unwanted) ของสังคมศูนย์กลาง ซึ่งรวมเอาพวก “ชาวเขา” “ขอทาน” “กระเทย” “คนเร่ร่อน” ฯลฯ เข้าด้วยกัน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546, หน้า 14-15)

ความเป็นศูนย์กลางและความเป็นชายขอบ ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างสถิตย และความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางและชายขอบไม่ได้หยุดนิ่งและอยู่อย่างเสถียร จริงอยู่ที่ว่าความเป็นศูนย์กลางและความสัมพันธ์ที่มีกับชายขอบได้ถูกสถาปนาขึ้น

เป็นสถาบันที่ถูกรองรับด้วยค่านิยมและระบบคุณค่าอันทรงอำนาจและศักดิ์สิทธิ์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การทำทนายต่อค่านิยมและระบบคุณค่าของสังคมส่วนใหญ่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ภายในศูนย์กลางที่การผลิตภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ของชายขอบที่ขัดกันเองในบางครั้ง ตลอดจนการจัดช่วงชั้นภายในของสังคมชายขอบที่นำมาสู่การแข่งขันกันเอง หรือการสร้างเครือข่ายในการเกื้อกูลกันเหล่านี้ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างพลวัตแห่งการเปลี่ยนแปลงให้กับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางและชายขอบ นอกจากนี้ยังได้ทำหน้าที่ในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางและชายขอบเสียใหม่ ด้วยการกลับให้เป็นศูนย์กลาง และทำหน้าที่เป็นผู้ทำการวิพากษ์อำนาจและบรรทัดฐานของสังคมศูนย์กลาง (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546, หน้า 23-24)

สิทธิตามกฎหมาย แบ่งออกเป็น

1. สิทธิของบุคคลซึ่งไม่ใช่พลเมือง

1.1. การแบ่งกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะ บุคคลซึ่งไม่ใช่พลเมืองรวมถึงบุคคลกลุ่มพิเศษบางกลุ่ม ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วสามารถจำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ (กัลปาลัดดา ดุตตา, 2551, หน้า 37-38)

1) คนไร้รัฐโดยข้อกฎหมาย (De jure stateless people) : บุคคลซึ่งโดยข้อกฎหมายไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นคนชาติไทย ซึ่งคนไร้รัฐประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่ม รวมถึงชาติพันธุ์ ผู้พลัดถิ่น และผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเพื่อนบ้าน อย่างเช่น ประเทศพม่า บุคคลเหล่านี้จะไม่มีเอกสารแสดงตนที่ออกโดยรัฐ

2) บุคคลซึ่งยังรอการพิสูจน์สัญชาติ (Persons of 'undetermined nationality') : บุคคลที่มีความรู้สึกว่าเป็นคนชาติไทยแต่ไม่ได้รับการรับรองสิทธิในฐานะคนชาติไทย ชุมชนพื้นเมืองชาวเขาไร้สัญชาติในประเทศไทย แม้จะยืนยันว่าอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่เกิด แต่ก็ยังเป็นบุคคลที่รอการพิสูจน์สัญชาติเช่นกัน บุคคลเหล่านี้มีสัญชาติไทยตามกฎหมายแต่ไม่ได้รับการยอมรับให้สัญชาติไทยได้

1.2 องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการแบ่งประเภทบุคคลซึ่งมีปัญหา ความไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศไทย

1) คนไร้รัฐ (Stateless Person) : คือ บุคคลที่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ที่ออกโดยรัฐ โดยไม่มีรัฐใดให้สิทธิโดยสัญชาติและก็ไม่ใช่คนสัญชาติไทย ดังนั้นพวกเขาจึงเป็นคนไร้รัฐและคนเข้าเมืองผิดกฎหมาย

2) คนไร้สัญชาติ (Nationality – less Person) :

(ก) คนไร้สัญชาติที่ได้รับสิทธิอาศัยชั่วคราวตามกฎหมายไทย คือ กลุ่มคนไร้สัญชาติที่ได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนและเอกสาร โดยอยู่ในสถานะกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย ถือเป็นตรีลี (บัตรประจำตัวผู้ไม่มีสัญชาติไทย) อย่างไรก็ตาม คนไร้สัญชาติกลุ่มนี้ยังไม่ใช่คนสัญชาติไทย

(ข) คนไร้สัญชาติที่ยังไม่ได้รับสิทธิตามกฎหมาย คือ คนไร้สัญชาติที่ไม่มีเอกสารที่ออกโดยรัฐและไม่ได้รับสิทธิอาศัยอยู่ในรัฐ จึงเป็นคนไร้สัญชาติอย่างแท้จริง (กัลปาลัตตา ดุตตา, 2551, หน้า 39)

1.3 จำแนกกลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยตามทะเบียนราษฎร
ของไทย กรมการปกครองได้จัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวเขา ชนพื้นเมืองต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยไว้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มชาติพันธุ์ 2. ชนกลุ่มน้อย ประชากรกลุ่มนี้ได้รับการยอมรับบันทึกลงในทะเบียน

1) กลุ่มชาติพันธุ์ หมายความว่า ชนต่างเผ่าหรือต่างเชื้อชาติหรือกลุ่มคนที่ไม่ได้สัญชาติไทย วัฒนธรรม ฯลฯ แตกต่างไป เข้ามาอาศัยอยู่ในไทย รวมถึงกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูง ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ 20 จังหวัด เช่น เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง พะเยา สุโขทัย แพร่ รานบุรี อันได้แก่ กลุ่มชาวไทยภูเขา 11 เผ่า ดังต่อไปนี้ กระเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน อาข่า ลีซู ล่าหู่ ลัวะ ตองซู่ มลาบริ (ผีตองเหลือง)และถิ่น (ขมุ) ซึ่งเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งถือบัตรบุคคลบนพื้นที่สูง

2) ชนกลุ่มน้อย คือ กลุ่มบุคคลที่ไม่ได้มีสัญชาติไทย มีวัฒนธรรมประเพณีแตกต่างกัน เข้ามาพักอาศัยอยู่ในประเทศไทยด้วยลักษณะที่ต่างกันไป

เช่น หลบหนีเข้าเมือง เข้ามาพักอาศัยชั่วคราว มี 17 กลุ่ม เช่น ชุมชนบนพื้นที่สูงไทยลื้อ เป็นต้น

นโยบายและข้อกำหนดของรัฐไทยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติบางประการของบุคคลที่จะร้องขอสัญชาติไทยหรือสถานะต่างด้าวผู้มีถิ่นที่อยู่ถาวร โดยบุคคลในกลุ่มที่กำหนดจะสามารถขอลงรายการต่างชาติ ขอแปลงสัญชาติหรือขอมีถิ่นที่อยู่ถาวรได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายรัฐ (กัลป์ลาตตา ดุตตา, 2551, หน้า 40-41)

1.4 การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐ ที่รัฐสามารถปฏิบัติต่อบุคคล ซึ่งเป็นพลเมืองของรัฐและบุคคลซึ่งไม่ใช่พลเมืองของรัฐ ในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐต่อผู้ที่เป็นพลเมืองและไม่ใช่พลเมืองจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของสิทธิบางประการ เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง เป็นต้น แต่รัฐต้องปฏิบัติตนอย่างเสมอภาค โดยมีรูปแบบกำหนดเพื่อไม่ให้เลือกปฏิบัติต่อบุคคลที่ไม่ใช่พลเมือง ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน (กัลป์ลาตตา ดุตตา, 2551, หน้า 43)

2. สิทธิของชนพื้นเมือง

2.1 การเลือกปฏิบัติต่อชนพื้นเมือง รัฐควรยอมรับนับถือวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษา และวิถีชีวิตที่แตกต่างของชนพื้นเมืองและส่งเสริมอนุรักษ์สิ่งเหล่านั้น ควรมีการจัดมาตรการต่าง ๆ สำหรับชนพื้นเมืองในด้านพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของเขา และต้องทำให้สมาชิกกลุ่มชนพื้นเมืองมีสิทธิเสมอภาคในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของเขาโดยตรง นอกจากนี้ชุมชนพื้นเมืองสามารถใช้สิทธิในการปฏิบัติและฟื้นฟูประเพณีของตน รวมทั้งการอนุรักษ์และพูดภาษาของเขาได้แล้วปกป้องยอมรับสิทธิชนพื้นเมืองในการที่จะเป็นเจ้าของ พัฒนา ควบคุม และใช้ที่ดินของชุมชน ดินแดน และทรัพยากรต่าง ๆ (กัลป์ลาตตา ดุตตา, 2551, หน้า 59)

2.2 สิทธิในการครอบครอง พัฒนา ควบคุมและใช้ที่ดิน และ อาณาบริเวณสาธารณะ รัฐควรดำเนินการเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิของชนพื้นเมืองในการครอบครอง พัฒนาควบคุมและใช้ที่ดิน อาณาบริเวณสาธารณะ

เพื่อตอบสนององวัตถุประสงค์ดังกล่าว ดังนั้นรัฐควรปรึกษาหารือกับชุมชนเพื่อ (กัลปาลัตตา ดุตตา, 2551, หน้า 61)

- กำหนดเส้นแบ่งดินแดนหรือจำแนกที่ดิน ซึ่งชนพื้นเมืองเป็นผู้ครอบครองหรือใช้ประโยชน์เพื่อดำรงชีพอยู่เดิม
- กำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและเป็นธรรมเพื่อแก้ปัญหาในกรณีที่มีการเรียกสิทธิในที่ดินของชนพื้นเมือง
- ไม่ใช้มาตรการที่เพิกถอนการคุ้มครองสิทธิของชนพื้นเมือง
- ยอมรับสิทธิของชนพื้นเมืองและชนเผ่าตามกฎหมายที่จะเข้าร่วมในการใช้ประโยชน์การจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งอยู่ในที่ดินสาธารณะ
- สิทธิทางวัฒนธรรมและการศึกษา

2.3 สิทธิด้านเศรษฐกิจและสังคม รัฐควรดำเนินการเพื่อช่วยให้ชนพื้นเมืองได้รับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การดูแลให้พวกเขาสามารถเข้าถึงน้ำดื่ม การจัดการทางแพทย์ โดยให้ความสำคัญกับการอบรมชนพื้นเมืองให้เป็นเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขอย่างพอเพียง

2.4 นโยบายการโยกย้าย หากรัฐมีนโยบายโยกย้ายสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์จากในเขตที่สูงและภูเขามายังที่ราบ รัฐควรให้ความสำคัญกับความผูกพันด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้ชนพื้นเมืองหรือชนเผ่ามีความผูกพันกับที่ดินของตน ควรศึกษาทางเลือกที่เป็นไปได้ทุกทาง รัฐต้องกำกับดูแลให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับข้อมูลอย่างเต็มที่ถึงเหตุผลของการโยกย้าย หากมีการโยกย้ายต้องไม่คิดมูลค่า และหลังจากการดำเนินการควรให้พวกเขาได้รับการเยียวยาอย่างเหมาะสม

2.5 การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รัฐควรดำเนินการเพื่อความช่วยเหลือด้านกฎหมายและบริการล่ามแปลภาษา พิจารณาให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลสำหรับชนพื้นเมือง เพื่อส่งเสริมให้สามารถเข้าถึงระบบยุติธรรม เนื่องจากว่าการมีค่าใช้จ่ายสูงจะทำให้ชนพื้นเมืองเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้น้อยลง และทำให้พื้นที่ในชนบทไม่มีบริการด้านกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้รัฐควรกำกับดูแลให้ชนพื้นเมือง ผู้ไม่มีสถานะพลเมือง มีสิทธิที่จะ

ได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มและนายความที่พูดได้สองภาษาในกรณีที่มีการไต่สวน และให้สอบสวนข้อกล่าวหาทุกกรณีที่ระบุว่า เจ้าพนักงานมีพฤติกรรมเลือกปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อย (กัลปาลัตตา ดุตตา, 2551, หน้า 63)

2.6 ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย ประเทศไทยมีชนเผ่าพื้นเมืองประมาณ 1 ล้านคน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศ ซึ่งเป็นที่อาศัยของชาวเขาหลายเผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง เมียน ลีซู ละหู่ อาข่าและม้ง ชาวเขาเหล่านี้ดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรมแบบพื้นเมือง แบบการทำไร่หมุนเวียนซึ่งรวมถึงถางป่า เพื่อเป็นพื้นที่เพาะปลูก อย่างไรก็ตาม มีการบริหารจัดการผืนป่าโดยการใช้พื้นที่แบบไร่หมุนเวียนหรือทำไร่ระยะสั้น หลังจากนั้นก็ปล่อยให้ป่าและแร่ธาตุในดินฟื้นตัวตามธรรมชาติ คนไทยส่วนใหญ่รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐกลับมองว่า การทำเกษตรโดยวิธีพื้นเมืองเป็นการทำลายป่าและเผ่าป่า ซึ่งความคิดนี้ก่อให้เกิดกฎหมายหรือนโยบายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องป่าและประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ อันส่งผลให้ชาวเผ่าพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าถูกอพยพออกจากพื้นที่ (กัลปาลัตตา ดุตตา, 2551, หน้า 66)

กรณีศึกษาชนเผ่าม้ง

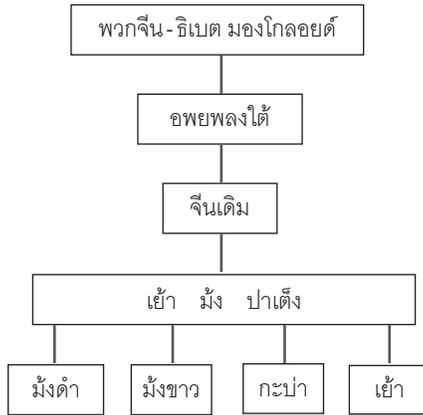
ประวัติความเป็นมา

ชาวเขา หมายถึง ชนกลุ่มน้อยซึ่งตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในอาณาบริเวณที่เป็นเทือกเขาสูงไม่เกิน 10,000 ฟุต จากระดับน้ำทะเล มีชนบทธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูด ความเชื่อถือ อาชีพ และอุปนิสัยใจคอ มีการปกครองร่วมกัน แตกต่างออกไปจากประชากรเจ้าของประเทศ เช่น ด้านชาติพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งชาวเขาในเมืองไทยมีการรวมตัวกันในระดับเผ่า (Tribe) และอยู่ในระดับหมู่บ้านเท่านั้น เป็นกลุ่มที่ทำกรเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence Agriculture)

ชาวเขา ตามความหมายทางราชการ คือ ชาวเขารวม 10 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มั่ว (ม้ง) เข้า มูเซอ อีเก้อ ถิ่น ขมุ ละหู่ (ลัวะ) ผีตองเหลือง (มาปรี) (อมรา พงศาพิชญ์ และคณะ, 2536, หน้า 235)

ซึ่งชาวเขาเผ่าแม้วเรียกตนเองในหมู่พวกเดียวกันว่า “ม้ง” และชอบที่ให้ชนชาติอื่นเรียกว่า ม้ง (ยัง มีอดีต, 2520, หน้า 1-2) โดยชาวม้งมีการอพยพมาเมื่อประมาณ 135 ปีที่แล้ว และมีการสืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์ตามรูปภาพ ดังนี้ (อมรา พงศาพิชญ์และคณะ, 2536, หน้า 237)

ภาพที่ 1 การสืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์ของชาวม้ง

กลุ่มจีนเดิม (Main Chinese) หรือกลุ่มม้ง-เย้า-ปาเต็ง (Meo-Yao-Pateng) มีลักษณะภาษาคัดลอกกับภาษาจีน โดยเฉพาะพวกม้งและเย้า

แม้วหรือม้ง (Meo-Hmong) จะเรียกตัวเองว่า “ม้ง” หรือ “ฮ่ม้ง” แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ดังนี้ คือ

1. ม้งดำหรือม้งน้ำเงินหรือม้งลาย หรือม้งดอก(Blue Hmong) พวกนี้เรียกตัวเองว่า ม้ง จิว
2. ม้งขาว (White Hmong) จะเรียกตัวเองว่า ม้ง เตี้ยว
3. ม้งกั้ว กั้ม บัว หรือกวมบ๋า (Gua M'Ba Hmong) หรือแม้วแขนปล้อง เป็นพวกที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2518 พร้อมกับชาวลาวลี้ภัย (อมรา พงศาพิชญ์และคณะ, 2536, หน้า 239)

ชาวม้งในประเทศไทย เกิดราว ๆ ปี พ.ศ. 2393 ซึ่งได้เข้ามาทาง 3 จุดใหญ่ คือ

จุดที่ 1 เป็นจุดที่เข้ามาก่อนและเข้ามามาก อยู่ในแนวเมืองคาย-ห้วยทราย-เชียงของ ทางทิศเหนือสุด

จุดที่ 2 อยู่ในแนวสายบุรี บัว ทางทิศใต้ลงไป

จุดที่ 3 เป็นจุดที่เข้ามาน้อยที่สุด อยู่ในแนวภูเขาคาย-เลย ใกล้เวียงจันทน์

เมื่อเข้ามาถึงเชียงของ ชาวม้งแยกออกเป็น 2 กลุ่ม ตามภูเขาสองทิวทิศน์ เพราะชาวม้งถือภูเขาเป็นหลักในการเดินทาง ชาวม้งกลุ่มแรกเดินขึ้นไปตามพรมแดนพม่า แล้วมุ่งไปยังทิศใต้สู่จังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน ชาวม้งกลุ่มที่สองลงไปทางทิศใต้ตามแนวพรมแดนของประเทศลาว แล้วสมทบรวมกับผู้อพยพเผ่าอื่น ๆ เข้าไปในเขตทุ่งช้าง บัว แพร่ เช็กน้อย เดือนมกราคม พ.ศ. 2471 (ยังมีอดีตแต่ง, 2520, หน้า 52)

นอกจากการอพยพครั้งแรกนี้ยังมีการอพยพอีกครั้ง คือ การอพยพเข้าไปในจังหวัดตาก กำแพงเพชร และเรื่อยมาจนถึงนครสวรรค์ ซึ่งมีการอพยพ 2 ครั้งด้วยกันคือ ในปี พ.ศ. 2473 พวกม้งอพยพมาจากจังหวัดน่าน และในปี พ.ศ. 2493 อพยพมาจากที่ อ.เชียงของ ทั้งสองพวกเข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในจังหวัดตาก ต่อมาไม่นานก็ได้เคลื่อนย้ายลงมาจนถึงหมู่บ้านเล็ก ๆ ชื่อแม่กาดี ต.ลาดยาว จ. นครสวรรค์ และเป็นถิ่นอยู่อาศัยของชาวม้งที่อยู่ทางใต้มากที่สุดในทวีปเอเชีย

ตั้งแต่แรกจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2498 รัฐบาลไม่ได้ตระหนักเรื่องการเมือง ชาวเขาอาศัยอยู่ในประเทศ แต่มีปัจจัย 3 ประการ ที่ทำให้ชาวเขาเป็นที่ถูกจับตามองภายในประเทศ คือ

1. การชอบอาศัยอยู่ตามภูเขาที่อยู่โดดเดี่ยว ทำให้ชาวม้งสามารถพบกับคอมมิวนิสต์ที่หลบซ่อนอยู่ตามภูเขาได้ จึงถูกสงสัยว่าให้ความสนับสนุนกับคอมมิวนิสต์ทางอ้อม

2. ชาวม้งดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเพาะปลูกแบบเผาป่าแล้วปลูกพืชไร่ นับเป็นการทำลายป่า ทำให้ดินไม่เกิดผลเป็นเวลาหลายปี และยังเป็นต้นเหตุให้น้ำในแม่น้ำลำธารต่าง ๆ ลดน้อยลง ทำให้บรรดาผู้เพาะปลูกในที่ราบไม่พอใจ

3. วิถีทางทำมาหากินที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวม้งก็คือ การปลูกฝิ่น ดังนั้น จึงเป็นผู้รับผิดชอบอย่างเต็มตัวในการค้าฝิ่นภายในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งติดต่อกัน 3 ประเทศด้วยกัน คือ อยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย

ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศลาว และทิศตะวันออกของพม่า ซึ่งเป็นศูนย์ผลิตฝิ่นที่สำคัญ

ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2498 ตำรวจตระเวนชายแดนรับมอบหน้าที่ให้มาดูแลชาวม้ง และมีจุดมุ่งหมายในการรักษาความสงบตามชายแดน สร้างโรงเรียนพัฒนาเกษตรและคมนาคม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีศูนย์พัฒนาแห่งแรกตั้งในปีเดียวกันที่ดอยมูเซอ จ.ตาก และได้มีการแจกที่ดินให้แก่ชาวเขา เพื่อชักจูงให้ชาวเขาทิ้งการดำรงชีวิตแบบเร่ร่อน ศูนย์พัฒนาแห่งที่สองได้ตั้งขึ้นที่ จ. เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2503 กระทั่งปี พ.ศ. 2506 ได้มีการตั้งศูนย์พัฒนาแห่งต่อ ๆ ไปใน จ. เพชรบูรณ์ พิษณุโลก เลย และเชียงราย เพื่อจะได้มีความรู้ด้านการดำรงชีวิตและความต้องการของชาวเขา จึงได้มีการตั้งศูนย์วิจัยชาวเขา (Tribal Research Center) ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่ออบรมคนที่จะไปทำงานกับชาวเขา (ยังมีอดีตแต่ง, 2520, หน้า 54) แล้วการมีพระราชบัญญัติ ฉบับวันที่ 9 ธันวาคม 2502 ห้ามมิให้ปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวม้งจำนวนมากได้รับผลกระทบ เนื่องจากมีรายได้จากเก็บฝิ่นถึง 40% อีกทั้งชาวม้งมีลักษณะที่ไม่ยอมอยู่ในที่ราบ ซึ่งไม่ใช่ธรรมชาติของชาวม้ง และที่สำคัญคือ ชาวม้งมีลักษณะนิสัยที่รักเสรีภาพ ไม่ชอบการบีบบังคับ

กรณีศึกษาการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าต้นน้ำของชาวเขาเผ่าม้ง ปากกลาง

ชุมชนม้งในจังหวัดน่านกระจายตัวอยู่ในบริเวณ อ.ทุ่งช้าง และ อ.บัวหรือ อ.เชียงกลาง และ อ.บ่อเกลือในปัจจุบัน มีหลักฐานว่าทางการได้ประกาศจัดตั้งหมู่บ้านม้งในเขตดอยภูคา-ป่าผาแดงอย่างเป็นทางการ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ในอดีตชาวม้งหาเลี้ยงชีพด้วยการทำการเกษตรเพื่อยังชีพปลูกข้าว ผัก และฝิ่น เป็นหลัก (ประยงค์ ดอกกล้าไย และคณะ, 2543, หน้า 40)

ในปี พ.ศ. 2502 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เริ่มเคลื่อนไหวในจังหวัดน่านและเคลื่อนไหวก้าวขึ้นขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งม้งในเขตดอยภูคา-ผาแดง ได้แตกตัวออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เข้าร่วมกับ พคท. และกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมกับ พคท. ซึ่งอพยพมาอยู่ที่ศูนย์อพยพบ้านปากกลาง ในปี พ.ศ. 2510 ทางการ

จัดที่ดินทำกินให้ครอบครัวละ 11 ไร่ แยกเป็นที่อยู่อาศัย 1 ไร่ โดยพื้นที่ดังกล่าวมีเจ้าของอยู่ ดังนั้น มังจึงต้องขอซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิม ทำให้ชาวบ้านบางส่วนเกิดความไม่พอใจที่ให้มังมาอาศัยอยู่ที่ปากกลาง (ประยงค์ ดอกกล้าไย และคณะ, 2543, หน้า 41)

นับตั้งแต่วันเสียดินแดน (หมายถึง สงครามการคอมมิวนิสต์ทำให้เกิดการแบ่งแยกกลุ่มมังเป็น 2 ฝ่าย ยังมีความชัดเจนขึ้นในวันที่เสียดินแดนดังกล่าว) ของจังหวัดน่านในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2510 คือ วาระแรกที่ทางกองทัพได้อพยพชาวไทยที่สูงขามังลงจากเขาสู่พื้นราบเข้าสู่ศูนย์รวมชาวเขาและศูนย์พัฒนาชาวเขา กระทั่งเกิดเหตุการณ์ “ฝั่งแตกร้าง” ในปี พ.ศ. 2511 เมื่อขามังในศูนย์ฯ ต่างพากันหลบออกจากศูนย์คืนสู่ราวป่าลึกจำนวนเป็นพัน ๆ คน โดยที่เจ้าหน้าที่ตามจับมาได้เป็นบางส่วน และถูกอพยพพลัดจากที่อยู่จากบนภูเขาลงมาอยู่พื้นราบในช่วงสถานการณ์สู้รบ อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์ในพื้นที่สงบลงทางราชการก็ได้ติดตามขามังที่หลบหนีไปตั้งถิ่นฐานนอกศูนย์ฯ ซ้ำยังอนุญาตให้ขามังที่เคยมีถิ่นฐานและที่ทำกินในที่ดินใดก็ให้กลับขึ้นไปทำกินได้ดังเดิม ดังจะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์ฝั่งแตกร้าง และหวนคืนสู่ถิ่นฐานเดิมนี้ตรงกลับคำให้การกำนันตำบลปากกลางที่ให้ถ้อยคำ ซึ่งระบุว่า “บริเวณกลุ่มน้ำกอนเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวเขาน้ำเป็น (หมู่บ้านที่มีขามังอาศัยอยู่ในตำบลปากกลางในปัจจุบัน ส่วนมากมังกลุ่มนี้ถูกเรียกว่า มังปากกลาง มากกว่าที่จะเรียก มังน้ำเป็น เพราะในตำบลปากกลางมีหมู่บ้านมังหลายหมู่บ้าน) บ้านห้วยสะนาว บ้านค้ำฮ่อ บ้านปางแก โดยเฉพาะบ้านค้ำฮ่อ ได้มีบันทึกลักษณะแก่นายแสนพรหม เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2475 ที่ออกให้โดยรองอำมาตย์โทไชยล้มพนพลา นายอำเภอภูว ระบุว่าให้เป็นหัวหน้าพวกแม้วคอยค้ำฮ่อขุน ให้บรรดาผู้ที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในปกครอง” (ขุนอาจหมายถึงขุนน้ำ) ในบัญชีรายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ถ้าพิจารณาเปรียบเทียบกับนายแสนพรหมซึ่งถูกแต่งตั้งเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2475 จึงมีความเป็นไปได้ว่าอายุหมู่บ้านค้ำฮ่อ (ขุน) น่าจะอยู่ใกล้เคียงกับอายุหมู่บ้านน้ำเป็นราว ๆ 68-72 ปีมาแล้ว (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2548, หน้า 19-20)

ในช่วงปี พ.ศ. 2515 รัฐบาลได้เข้าไปทำลายฐานที่มั่นบ้านผาแดงแล้ว จัดตั้งชาวเขา และฝึกชุดชาวเขาอาสาสมัคร (ชชส.) เพื่อให้เป็นกองกำลังในการต่อสู้กับพคท. โดยแลกกับการให้สัญชาติและการจัดสรรที่ดินทำกินในปี พ.ศ. 2517 ชาวม้งที่เข้าร่วมกับ พคท. มอบตัวครั้งแรก เนื่องจากหลังจากการรื้อทำลายฐานที่มั่นของ พคท. แรกเมื่อปี พ.ศ. 2515 แล้วทางการรุกเข้าปราบปรามอย่างหนัก ชาวม้งจึงเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านปากกลางโดยที่ทางการไม่ได้จัดสรรที่ดินให้ ชาวม้งที่มอบตัวจึงขอแบ่งที่ดินซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดจากชาวม้งที่มาอาศัยอยู่ก่อน กระทั่งในปี พ.ศ. 2518 ทางการได้ปราบปรามผืน ศูนย์สงเคราะห์ชาวเขา และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ได้เริ่มส่งเสริมให้ชาวม้งปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น (ประยงค์ ดอกลำไย และคณະ, 2543, หน้า 41)

เมื่ออพยพชาวไทยที่สูง ชาวม้งลงจากดอยมาอยู่พื้นราบ ทางราชการทหารจัดที่ดินให้กับชาวม้งครอบครัวละ 10 ไร่ โดยการประกาศใช้นโยบาย 66/2523 ในปี พ.ศ. 2523 ทำให้ชาวไทยม้งได้รับอนุญาตให้กลับไปทำกินในที่ดินเดิมได้ และในระหว่างปี พ.ศ. 2523-2525 ภายหลังจากการโจมตีฐานที่มั่นบ้านผาแดง จนแตก ม้งที่บ้านปากกลางได้เริ่มทำการเกษตรแบบถาวร เพราะหวังที่จะปักหลักตลอด มีการปลูกไม้ผลยืนต้น โดยเฉพาะลิ้นจี่เพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น ภายใต้แผนนโยบายของรัฐที่ได้ให้ม้งปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากที่เน้นการยังชีพมาสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ แต่ที่ดินที่มีอยู่ซึ่งได้มาจากการแบ่งสรรปันส่วนกันระหว่างชาวม้งไม่เพียงพอ ชาวม้งจึงขอซื้อที่ดินเพิ่มเติมและเพิ่มการลงทุนในการผลิต โดยการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) รวมทั้งกู้เงินนอกระบบอื่น ๆ (ประยงค์ ดอกลำไย และคณະ, 2543, หน้า 41-43) ชาวม้งเหล่านี้ได้รับการส่งเสริมจากนโยบายการเกษตรให้ปลูกพืชเมืองหนาว เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพด ลิ้นจี่ โดยเฉพาะลิ้นจี่ต้องปลูกในที่ดินระดับสูง ดังนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2528 เจ้าหน้าที่จาก กอ.รมน. ได้นำพันธุ์ลิ้นจี่เข้ามาแจกที่บ้านปางแก และบ้านปากกลาง ทำให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีการทำสวนลิ้นจี่เป็นจำนวนมาก ไม่เฉพาะชาวม้งเท่านั้น ชาวถิ่นที่บ้านหนองปลาที่อยู่บริเวณขุนน้ำเป็อกก็ปลูกลิ้นจี่ นั่นคือทั้งชาว ม้งปางแก ปากกลาง ชาวถิ่นบ้านหนองปลา และชาวม้งบ้านค้ำฮ้อ ซึ่งต่างมีพื้นที่ทำกินบริเวณต้นน้ำเป็อก-น้ำกอน ได้ใช้พื้นที่ส่วนใหญปลูกลิ้นจี่ ทำให้

ราชการประกาศให้ผู้ทำกินบริเวณต้นน้ำเปือ-น้ำกอน ในป่าภูคา และป่าผาแดง ไปแจ้งสิทธิทำกินในพื้นที่ และแจ้งเสียภาษีบำรุงท้องที่เมื่อปี พ.ศ. 2535 แม้ว่าก่อนหน้านั้นชาวม้งเคยยื่นแบบสำรวจเพื่อเสียภาษีบำรุงท้องที่มาแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2548, หน้า 21)

ในปี พ.ศ. 2529 มูลนิธิชาวไทยภูเขาและกองทัพภาคที่ 3 ได้จัดทำโครงการหมู่บ้านปลอดฝิ่น ประกอบกับลี้ญี่ที่ได้รับการแจกจ่ายไปปลูกบริเวณขุนน้ำเปือก่อนหน้านั้น ซึ่งเป็นไปด้วยดี ดังนั้น ชาวม้งปากกลางจึงเข้าไปขอแบ่งพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมบริเวณขุนน้ำเปือ และขุนน้ำกอนจากเครือญาติและคนรู้จัก เพื่อทำสวนลี้ญี่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 จนกระทั่งปัจจุบันมีสวนลี้ญี่คิดเป็นพื้นที่ 3,000 ไร่ 297 ครอบครัวย มีต้นลี้ญี่ 150,000 – 200,000 ต้น แต่ในปี พ.ศ. 2531 ทางกรมได้ประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดอยภูคา-ผาแดง ซ้อนทับกับพื้นที่ที่มีราษฎรอาศัยอยู่ใน 6 อำเภอ 24 ตำบล รวมทั้งพื้นที่ป่ากลาง ซึ่งในปี พ.ศ. 2541 มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน เห็นชอบแนวทางการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดินของคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งระบุว่าในพื้นที่ล่อแหลมต่อการคุกคามระบบนิเวศจะดำเนินการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ และในปี พ.ศ. 2542 รัฐได้ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติดอยภูคา-ผาแดง (ประยงค์ ดอกกล้าไย และคณะ, 2543, หน้า 42-43) หลังจากการมีกรณีประกาศพื้นที่ป่าสงวน ทำให้มีเหตุการณ์ที่รุนแรงต่อชาวม้งมากมายจากทั้งทางการและชาวบ้านในพื้นที่ราบ ดังเช่น กรณีนายอำเภอเชียงกลางห้ามชาวม้ง ปากกลาง เขต อ.บัว จ.น่าน เข้าไปปลูกลี้ญี่ ให้รื้อถอนลี้ญี่ภายใน 30 วัน เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 ขณะที่ต้นลี้ญี่ของชาวบ้านกำลังติดผล โดยให้เหตุผลว่าทำลายต้นน้ำกอนและต้นน้ำเปือ ขณะที่ชาวบ้านมีรายได้จากสวนลี้ญี่เพียงอย่างเดียว ชาวบ้านจึงได้พยายามร้องเรียนทางราชการ แต่ไม่เป็นผล ทางการยังยืนยันว่าชาวบ้านต้องรื้อถอนต้นลี้ญี่และห้ามทำกินเพียงสถานเดียว จนบัดนี้ยังไม่มีความคืบหน้าและชาวบ้านก็ไม่สามารถเข้าไปทำกินของตนเองได้ (สมบัติ คำบุญเยื้อง และคณะ, 2542, หน้า 25)

ภูมิศาสตร์ที่ตั้งของชุมชนลุ่มน้ำเปือ-น้ำกอน กับการแตกตัวของชุมชน อ.ทุ่งช้าง

จุดที่ตั้งที่ทำกินของชาวไทยที่สูงชาวมังบ้านปากกลางและชาวไทยที่สูงชาวถิ่นนั้นอยู่บนต้นน้ำเปือ-น้ำกอน ที่ในอดีตทางทหารสร้างถนนสายความมั่นคงเพื่อปราบคอมมิวนิสต์ไปจนถึงบ้านมณีพฤกษ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ล่อแหลมทางทหาร ถ้าพิจารณาแผนที่แนวเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดอยภูคาและป่าผาแดง ซึ่งถูกประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ มาตราส่วน 1 : 50,000 จำนวนพื้นที่ 1,665,312 ไร่ จะเห็นว่ามีการแสดงตำแหน่งของตำบลระ ตำบลทุ่งช้าง ตำบลพระธาตุ ตำบลเชียงกลาง ตำบลพญาแก้ว ตำบลบัว และตำบลภูคา (ดอยภูคา ปรางค์ในแผนที่ อยู่ใน อ.บัว ส่วยภูเขามาแดง อยู่ในเขต อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน) (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2548, หน้า 24)

มีข้อสังเกตว่า ป่าสงวนดังกล่าวปรากฏอยู่ในเขต อ.ทุ่งช้าง กับ อ.บัว ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องว่าแนวเขตอยู่ใน อ.เชียงกลาง แม้แนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูคาซึ่งประกาศในปี พ.ศ. 2546 มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ใน อ.บัว จ.น่าน และในแผนที่แสดงผลการปฏิบัติงานสำรวจรังวัดถือครองที่ดินทำกินของราษฎรในพื้นที่ป่าไม้บริเวณต้นน้ำเปือและต้นน้ำกอน อยู่ใกล้กับหน่วยพิทักษ์อุทยานภูแว มีบ้านชื่ออยู่ทางทิศใต้ของที่ทำกินปากกลาง โดยถือว่าทั้งบ้านกอก บ้านปากกลาง บ้านชี บ้านหนอง ทำกินอยู่บนต้นน้ำเปือ-ต้นน้ำกอน ส่วนบ้านเกวดอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ บ้านเกวดรับกระแส น้ำจากห้วยที่ไหลมาจากดอยขุนน้ำกอนโดยตรง แล้วสายน้ำกอนแยกไหลขึ้นเหนือที่จุดห้วยพลูน้อย และสายธารอีกเส้นไหลเข้า อ.บัว อีกสายหนึ่งไหลไป อ.เชียงกลาง ส่วนน้ำเปือไหลผ่านบ้านหนองปลาเข้าไป อ.เชียงกลาง (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2548, หน้า 24) กล่าวได้ว่าน้ำกอนไหลออกจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือสู่ตะวันออกเฉียงใต้ และไหลขึ้นเหนืออีกครั้งผ่านที่ทำกินของบ้านหนอง บ้านชี ที่ทำกินบ้านปากกลาง และบ้านกอก ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นภาพว่า อ.ทุ่งช้างอยู่บริเวณที่เรียกว่าต้นน้ำที่สุด ที่มีชาวไทยที่สูงชาวมังอยู่เป็นส่วนใหญ่ และถือเป็นจุดกำเนิดต้นน้ำน่าน น้ำเปือ-น้ำกอน มีอาณาเขตจรดชายแดนไทย-ลาว โดยมี อ.เชียงกลาง อยู่กึ่งกลางน้ำ อ.บัวอยู่ปลายน้ำ ด้วยลักษณะของสายห้วยที่ไหลเช่นนี้ ทำให้

เห็นชัดเจนว่าบ้านหนองปลา ม.10 คือ ชุมชนต้นน้ำเปือที่รับน้ำเปือจากภูเขาก่อนไหลลงสู่ชุมชนพื้นราบ ซึ่งมีข้อพิจารณาว่าบ้านหนองปลามีชาวถิ่นอาศัยอยู่กับชาวม้งที่บ้านปางแก เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบในเรื่องชุมชนที่อยู่ต้นน้ำเปือที่มีผลกระทบต่อชุมชนพื้นราบด้วยกัน

พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำเปือ-น้ำกอน อยู่ใน อ.ทุ่งช้าง ซึ่งเป็นอำเภอเก่าแก่ที่มีพื้นที่กว้างทำให้มีการแยกตัวออกเป็น อ.เชียงกลางเมื่อปี พ.ศ. 2510 ต่อมาแยกเป็น อ.สองแคว ส่วน อ.บัวเป็นอำเภอเก่าแก่ ปี พ.ศ. 2475 ก็ปรากฏว่าไม่ขึ้นต่อ อ.ทุ่งช้าง การที่มีชาวม้งอยู่ใน อ.ทุ่งช้าง เมื่อ อ.เชียงกลางแยกจาก อ.ทุ่งช้าง ในปี พ.ศ. 2510 จึงอาจกล่าวได้ว่า ชุมชนชาวม้งอยู่ในเขต อ.ทุ่งช้าง และ อ.เชียงกลางไม่ต่ำกว่า 72 ถึง 100 ปี แล้ว ส่วนชาวม้งที่อยู่ใน ต.ปากกลาง อ.บัว ส่วนใหญ่ตั้งชุมชนภายหลังปี พ.ศ. 2511 คราวถูกทางกองทัพพอยพลงมาจากเขาใน อ.ทุ่งช้าง ครั้งการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีอายุชุมชนราว 36 ถึง 40 ปีเท่านั้น (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2548, หน้า 25-26)

เนื่องจากเขตลุ่มน้ำเปือ-น้ำกอน มีลักษณะพื้นที่เชื่อมต่อรอยชุมชนตามการตั้งถิ่นฐานบนลุ่มน้ำที่เส้นทางน้ำไหลผ่าน อีกทั้งลักษณะการเคลื่อนตัวของผู้คนตามแบบธรรมชาติและเหตุผลทางการเมือง อพยพจากจุดที่ใกล้สู่ใกล้ ศูนย์กลางอำนาจ จึงทำให้ชุมชนลุ่มน้ำเปือ-น้ำกอนมีลักษณะ 3 แบบ 3 พื้นที่ คือ

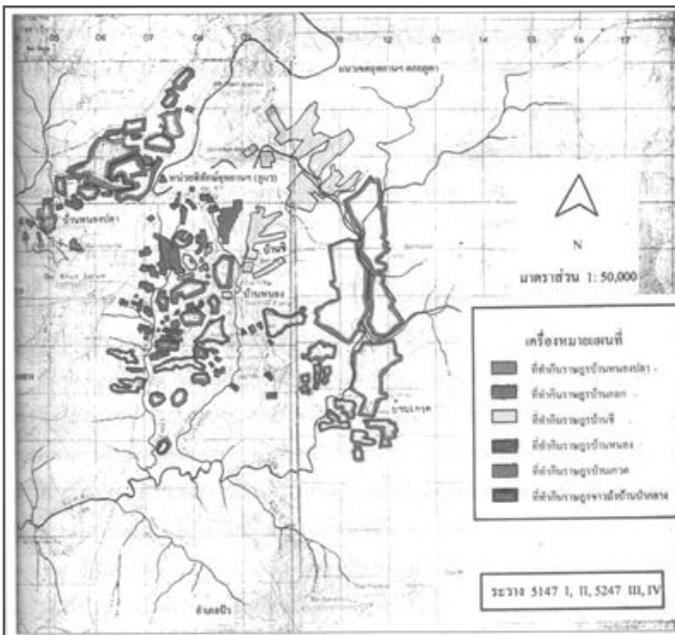
1. มีที่ตั้งชุมชนและที่ทำกินอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน ไม่ต้องเดินทางข้ามเขตพื้นที่เพื่อไปทำกิน เช่น ชุมชนบ้านหนองปลา ม.10 และ ม.6 อยู่บนพื้นที่แม่น้ำเปือ ได้ทำกินพื้นที่ที่ใกล้ชุมชน

2. มีที่ทำกินบางส่วนอยู่นอกชุมชน เช่น ชุมชนบ้านปากกลาง ม.1 ม.3 ม.6 มีที่ตั้งชุมชนอยู่ใน ต.ปากกลาง แต่มีที่ทำกินบางส่วนอยู่บนลุ่มน้ำกอนและเปือในตำบลเชียงกลางจึงต้องเดินทางไปมา (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2548, หน้า 26)

3. ชุมชนบางแห่งที่ทั้งที่อาศัยและมีที่ดินทำกินในพื้นที่ แต่บางส่วนต้องออกไปทำกินนอกพื้นที่ เช่น ชุมชนบ้านปางแก อ.ทุ่งช้าง ส่วนใหญ่มีพื้นที่ทำกินในเขตพื้นที่อยู่อาศัย แต่ก็มีบางส่วนมีที่ทำกินบนลุ่มน้ำเปือใน ต.พระธาตุ และ ต.เชียงกลางด้วย

ดังนั้น จึงมีชุมชนที่ใช้ประโยชน์ในที่ดินบริเวณลุ่มน้ำเปือ-น้ำกอน จำนวน 8 ชุมชน คือ (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2548, หน้า 27) 1) บ้านหนอง หมู่ 6 ต.พระธาตุ อ.เขียงกลาง จ.น่าน 2) บ้านหนองปลา หมู่ 10 ต.พระธาตุ อ.เขียงกลาง จ.น่าน 3) บ้านหนอง หมู่ 6 ต.เขียงกลาง อ.เขียงกลาง จ.น่าน 4) บ้านชี หมู่ 7 ต.เขียงกลาง อ.เขียงกลาง จ.น่าน 5) บ้านกอก หมู่ 8 ต.เขียงกลาง อ.เขียงกลาง จ.น่าน 6) บ้านแหวต หมู่ 6 ต.พญาแก้ว อ.เขียงกลาง จ.น่าน 7) บ้านป่ากลาง หมู่ 1, 3, 6 ต.ป่ากลาง อ.ปัว จ.น่าน 8) บ้านปางแก ต.ภูคา อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงรังวัดการถือครองที่ดินทำกินของราษฎรในพื้นที่ป่าไม้บริเวณต้นน้ำเปือและต้นน้ำกอน อ.เขียงกลาง จ.น่าน (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2548, หน้า 23)

ข้อเรียกร้องในการแก้ไขปัญหา คือ (คณะกรรมการปทุมชนบ้าน
ปากกลาง อ.บัว จ.น่าน, ม.ป.ป.)

1. ให้รัฐบาลรีบเร่งในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยตาม
มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 โดยเร่งด่วน
2. ให้รัฐบาลตั้งคณะกรรมการ 3 ฝ่ายที่ประกอบไปด้วย รัฐบาล นักวิชาการ
ตัวแทนผู้ได้รับความเดือดร้อน ที่มีองค์ประกอบที่เท่าเทียมกันเพื่อตรวจสอบ
และเอาผิดกับเจ้าหน้าที่รัฐและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่ร่วมลงมือในการกระทำผิด
ในครั้งนี้
3. ให้รัฐจ่ายค่าชดเชยให้แก่ชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายในครั้งนี้อย่าง
เป็นธรรม ทั้งในปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว
4. ให้รัฐบาลทบทวนมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541
ที่เป็นต้นเหตุในการเกิดปัญหาในครั้งนี้

ภาพที่ 3 แผนภาพลำดับเหตุการณ์ความขัดแย้งการใช้พื้นที่ต้นน้ำของชาวม้งปากกลาง

จากเหตุการณ์ความขัดแย้งกรณีศึกษาชาวเขาเผ่าม้งปากกลางอธิบายภายใต้กรอบแนวคิดคนชายขอบและสิทธิมนุษยชน กล่าวคือ ความขัดแย้งนั้นเกิดจากการที่รัฐกดดันชาวม้ง มองว่าม้งจะเป็นคนไร้สัญชาติหรือมีสัญชาติตามที่กฎหมายของรัฐออกให้ และชาวม้งจึงไม่มีอำนาจใดมาต่อต้านการกระทำของรัฐได้ ดังนั้น จากแนวคิดและกรณีศึกษาของชาวม้งปากกลาง พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชาวม้งเป็นคนชายขอบถูกรีดรอนสิทธิมนุษยชนโดยถูกเอาเปรียบจากรัฐและชาวพื้นราบ คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการเมือง ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

ด้านเศรษฐกิจ ในปัจจุบันนี้กล่าวได้ว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมีผลกระทบอย่างมากต่อมนุษย์ทั้งคนที่อยู่ในเมืองหรือชนบท ชาวม้งปากกลางก็เช่นเดียวกันได้รับผลกระทบในด้านเศรษฐกิจจากการที่รัฐเห็นว่าชาวม้งเป็นคนชายขอบที่รัฐสามารถกระทำการใด ๆ ที่เป็นประโยชน์ของรัฐ แต่ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของชาวม้ง ซึ่งในช่วงแรกที่รัฐให้ชาวม้งปากกลางปลูกต้นลิ้นจี่ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจและทำการพาณิชย์ ขณะเดียวกันผลดีต่อชาวม้งที่จะมีรายได้เข้ามาอย่างมากและรัฐเองก็สนับสนุนอย่างเต็มที่ ชาวม้งจึงพยายามเพิ่มรายได้รายได้ให้ตนเอง โดยการไปกู้เงินมาเพื่อซื้อที่ดินทำการปลูกลิ้นจี่ แต่เมื่อรัฐเริ่มที่จะประกาศป่าสงวนในพื้นที่ต้นน้ำที่ม้งปากกลางอยู่ตั้งแต่ดั้งเดิมนั้น ทางกรจึงสั่งให้ทำลายต้นลิ้นจี่เสียหายมหาศาล เนื่องจากการทำป่าสงวนนั้นเริ่มต้นประมาณปี พ.ศ. 2504 เกิดจากแนวความคิดชาวตะวันตกที่ตอบสนองของความต้องการของคนเมืองที่จะอนุรักษ์ป่าไว้ เพื่อพักผ่อนหนีความวุ่นวายจากโลกที่อยู่ในภาวะแข่งขันกันอย่างมาก ดังนั้น ยิ่งคนเมืองต้องการการตอบสนองของความต้องการของตนเองมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้มองภาพชาวม้งปากกลางเป็นคนแปลกถิ่นที่มาทำลายทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำเท่านั้น ซึ่งนี่คือ การที่คนเมืองได้แยกตนเป็นศูนย์กลางที่มีอำนาจควบคุมชายขอบอย่างมั่งคั่ง นอกจากนั้นหากการทำป่าสงวนประสบความสำเร็จแล้ว ผลที่ตามมาคือ ทางกรหน่วยงานราชการก็ได้รับผลประโยชน์จากการหารายได้เพิ่มขึ้นจากการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวอีกด้วย

ด้านการเมือง เป็นด้านที่เห็นได้ชัดมากที่สุดและมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของชาวม้งปากกลาง กล่าวคือ รัฐบาลมีบทบาทในการที่ออกนโยบาย

ให้ตรงกับความต้องการของประชาชน หากพิจารณาจากหลักการสิทธิมนุษยชนแล้วจะเห็นได้ว่า หน้าที่ของรัฐจะต้องดูแลความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มม้ง โดยจะต้องปฏิบัติให้มีความเท่าเทียมกันกับประชาชนทั่วไป และดูแลในเรื่องที่ดินทำกิน ให้ความยุติธรรมแก่ชาวม้งโดยไม่มองชาวม้งเป็นคนชายขอบ

จากกรณีศึกษา การกระทำของรัฐที่ไม่มีความยุติธรรมต่อชาวม้งปากลาง โดยใช้ความรุนแรง ชาวม้งจึงไม่สามารถรักษาที่ดินอันเกิดจากการทำลายของชาวบ้านพื้นราบที่ร่วมมือกับรัฐไม่ว่ากรณีใดใด ซึ่งถือได้ว่าการกระทำของรัฐไม่ตรงกับอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนที่ทำไว้กับนานาชาติ เนื่องจากการที่หน่วยงานภาครัฐปฏิบัติกับชาวม้งปากลางตั้งแต่ต้น คือ การมองว่าชาวม้งเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ และพยายามที่จะให้ชาวม้งที่ไม่ฝักใฝ่คอมมิวนิสต์เข้ากับรัฐเพื่อต่อสู้กับชาวม้งที่เข้าเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นไมเคอร์พลิตมนุษยชน นอกจากนี้รัฐสร้างเงื่อนไขในการเข้ากับรัฐเพื่อแลกกับที่ดินทำกินและสัญชาติ ซึ่งหากมองแล้วชาวม้งอาจแลกเปลี่ยนแค่ความอยู่รอดของตนมากกว่าที่อยากจะมีสังคมคอมมิวนิสต์

ในกรณีต่อมาเมื่อรัฐเป็นผู้ที่จัดสรรที่อยู่ให้ชาวม้งตั้งแต่แรกก็อพยพมาจากการปราบปรามคอมมิวนิสต์แล้ว จึงจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวม้งและแจกจ่ายพันธุ์ลินจี่ให้แก่ชาวม้งปากลางอย่างเต็มที่ จึงทำให้ชาวม้งที่ความหวังในการทำมาหากิน โดยกู้เงินจากธนาคารมาเพื่อซื้อที่ดินไปปลูกลินจี่ แต่เมื่อรัฐกลับจัดสรรที่ดินต้นน้ำดังกล่าวให้เป็นพื้นที่ป่าสงวน แล้วพยายามขับไล่ชาวม้งออกจากพื้นที่ ด้วยการใช้วิธีรุนแรงต่าง ๆ และใช้ชาวบ้านพื้นราบเป็นเครื่องมือในการทำลายชาวม้ง โดยอ้างว่าชาวม้งปากลางทำลายทรัพยากรน้ำและปิดกั้นทางน้ำให้ชาวบ้านพื้นราบไม่มีน้ำใช้ ชาวบ้านพื้นราบจึงเชื่อและให้ความร่วมมือกับรัฐขับไล่และเอาเปรียบชาวม้ง

จากปรากฏการณ์นี้ เห็นได้ชัดว่ารัฐไม่ได้ปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและยุติธรรมต่อชาวม้งปากลาง และปฏิบัติต่อชาวม้งอย่างไม่พิจารณาถึงความเดือดร้อนของชาวม้งเอง โดยเห็นว่าชาวม้งเป็นกลุ่มคนชายขอบที่ไม่น่าให้ความสนใจและไม่ได้ทำประโยชน์ใดให้กับรัฐ แต่ในทางกลับกันม้งก็คือ ผู้ผลิตให้กับคนเมือง ชาวม้งจึงต่อสู้ได้เพียงแค่ร้องเรียนต่อหน่วยงานรัฐ ซึ่งไม่มีอำนาจใดที่จะต่อสู้กับอำนาจรัฐได้ รัฐก็ไม่ได้จัดสรรพื้นที่เรียกไร่ให้แก่ชาวม้งปากลาง นอกจากนี้

ชาวม้งยังถูกชาวบ้านพื้นราบมองชาวม้งว่าแตกต่างจากกลุ่มตน

ด้านสังคมและวัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรมของชาวม้งปากกลาง หรือแม้แต่ชาวม้งที่อื่นจะมีสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากสังคมภายนอก คือ มีการดำรงชีพที่แตกต่างไป จึงทำให้พวกเขาถูกมองจากภายนอกว่าเป็นผู้ที่แปลกแยกแตกต่างจากสังคม ในบางครั้งอาจถูกดูหมิ่นได้ว่าเป็นพวกที่ด้อยทาง วัฒนธรรมจากสังคมภายนอกที่ยึดถือตามวัตถุนิยมที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติกัน เป็นปกติ ในทางกลับกันวิถีสังคมของชาวม้งปากกลาง คือ ใช้พื้นที่ป่าต้นน้ำทำมาหากิน เพาะปลูกเพื่อค้าขาย และเพื่อยังชีพ แล้วดำรงชีพตามประเพณีของตน เป็นสำคัญ

จากความแตกต่างระหว่างพื้นที่อาศัยและวัฒนธรรมทางสังคม ทำให้ชาวบ้านพื้นราบมองชาวม้งปากกลางเป็นอื่นแตกต่างและเป็นคนละพวกกับตน แล้วพยายามร่วมมือกับรัฐกดดันชาวม้งปากกลางออกจากพื้นที่ทำกิน บริเวณป่าต้นน้ำของตนที่อยู่มาดั้งเดิม แล้วคิดว่าชาวม้งไม่มีสิทธิใดที่จะมาอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน ชาวม้งปากกลางเป็นความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติจากชาวบ้านทั่วไป จึงไม่มีสิทธิใดที่จะเข้ามาอยู่อาศัยหรือทำมาหากินในพื้นที่ป่าสงวนนี้ ดังนั้นจากความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและสังคมของชาวม้งปากกลาง จึงทำให้ชาวม้งกลายเป็นคนชายขอบในสายตาของรัฐและชาวบ้านพื้นราบ อีกทั้งไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องใดในการเรียกคืนที่ดิน แล้วหน่วยงานของทางภาครัฐก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวม้ง

ปัญหาการใช้พื้นที่ต้นน้ำของชาวม้งปากกลาง ชาวม้งได้มีการเรียกร้องกับทางราชการให้ลงมาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง และความรุนแรงที่เกิดขึ้น เพราะนั่นคือ ทางออกทางเดียวที่เป็นารเรียกร้องของพื้นที่ของคนชายขอบที่สามารถทำให้สาธารณชนได้รับรู้ถึงการเอารัดเอาเปรียบกับคนชายขอบอย่างม้งปากกลาง แม้ว่าม้งจะไม่มีอำนาจต่อรองกับราชการก็ตาม

การเรียกร้องดังกล่าวเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเพิ่มพื้นที่ชายขอบให้แก่ชาวม้งที่ถูกมองว่าเป็นความแปลกแตกต่าง แล้วเป็นการเรียกร้องในการรวมชาวม้งขึ้นมา เพื่อมีอำนาจมากขึ้นในการต่อรองกับรัฐ และเป็นการลดความเป็นชายขอบลง โดยที่อาจถูกมองจากสังคมภายนอกว่าม้งมีสิทธิที่จะเรียกร้องความ

เป็นธรรมชาติให้กับตัวเอง และอธิบายการถูกเอาเปรียบจากชาวบ้านพื้นราบและจากรัฐได้ จึงกล่าวได้ว่าชาวม้งปากกลางจะเป็นชาวม้งที่มีได้ยอมรับในการถูกกระทำ แต่เพียงฝ่ายเดียว

ดังนั้น จากแนวคิดกลุ่มคนชายขอบและสิทธิมนุษยชนมีทิศทางเดียวกัน คือ เมื่อคนชายขอบถูกข่ม กัดต้นออกจากสังคม คนในสังคมส่วนใหญ่ก็จะมองว่ากลุ่มคนชายขอบไม่มีสิทธิใดในของสังคม เป็นเพียงกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่มีผู้ใดให้ความสนใจ แม้มีการเรียกร้องสิทธิก็ไม่ได้ทำประโยชน์อันใดให้กับสังคมส่วนรวม แต่หากมองในมุมมองของคนชายขอบแล้ว คนชายขอบก็คือ ส่วนหนึ่งของสังคมที่อาจจะเป็นผู้ผลิตให้กับสังคมศูนย์กลาง ดังเช่น ชาวม้งควรมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันเหมือนคนในสังคมทั่วไป

สรุป

จากการศึกษาปัญหาความขัดแย้งการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าต้นน้ำของชาวม้งปากกลาง ซึ่งถูกมองว่าเป็นคนชายขอบและถูกเบียดออกจากสังคมหรือจากที่ดินทำกินของตน ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันของสังคม ซึ่งตรงข้ามกับหลักการสิทธิมนุษยชนที่ถูกบัญญัติมา โดยมีเป้าหมายให้เกิดการตระหนักในคุณค่าความเป็นมนุษย์และการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดความรุนแรงนั้น ทำให้กลุ่มม้งต้องออกมาเรียกร้องความยุติธรรมให้กับตนเอง เพิ่มพื้นที่เรียกร้องของคนชายขอบให้กับตัวเองได้

ในการแก้ปัญหา แนวทางของภาครัฐกับกลุ่มคนชายขอบ คือ การรับฟังความต้องการของคนชายขอบและให้สิทธิแก่คนชายขอบอย่างเท่าเทียม ไม่มองกลุ่มคนชายขอบให้แปลกแยกออกจากสังคม เพราะรัฐเองเป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดกลุ่มคนชายขอบ ไม่ว่าจะ เป็นไปตามนโยบายหรือตามสังคมโลกก็ตาม เช่น เดียวกันกับกรณีปัญหาความขัดแย้งการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าต้นน้ำของชาวม้งปากกลาง ที่รัฐควรตั้งใจรับฟังปัญหาของชาวม้งปากกลางอย่างจริงจัง ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ของกลุ่มรัฐ หรือสังคมคนเมืองมากเกินไปจนมองข้ามความเดือดร้อนของชาวม้งที่เป็นประชาชนส่วนหนึ่งภายในสังคม ที่ต้องการตอบสนองของคนเมืองในการจัดพื้นที่ป่าสงวนเพื่อการท่องเที่ยวมากกว่าที่จะเพื่ออนุรักษ์

เนื่องการดำรงชีพของชาวม้งก็เป็นการอนุรักษ์ป่าไปด้วย เพราะชาวม้งน่าจะรู้จักป่ามากกว่าคนภายนอก ซึ่งรัฐเองจะต้องปราศจากอคติที่มีต่อชาวม้งและไม่นำชาวพื้นราบมาเป็นเครื่องมือช่วยรัฐทางอ้อมด้วย ดังนั้น การลดภาวะของความแตกต่างทางเชื้อชาติจะทำให้ลดความเป็นชายขอบของชาวม้งป่าได้ และสร้างความเท่าเทียมในสิทธิของชาวม้งที่ควรได้รับในพื้นที่ทำกินของตนดั้งเดิมมานาน อีกทั้งควรประสานความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านพื้นราบและชาวม้งป่ากลางให้แกกัน ให้ต่างมองภาพลักษณ์ที่ดีต่อกันในการอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ไม่แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ

จากกรณีของชาวม้งป่ากลาง จึงทำให้รู้จักกับภาวะของคนชายขอบได้ดีที่ไม่ควรมองข้ามความเป็นตัวตน ความแตกต่างของชาวม้งและสิทธิที่ชาวม้งควรได้รับความยุติธรรมในพื้นที่ทำมาหากิน ซึ่งชาวม้งก็คือ ผู้ที่เป็นคนไทยที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม อย่างที่ชาวม้งรู้สึกว่าคุณเขาก็คือ คนไทย และไม่ผิดอะไรที่มีสิทธิในการใช้ที่ดินตั้งแต่ดั้งเดิมของเขา แม้แต่รัฐเองก็คงไม่มีสิทธิที่จะกระทำการใดได้ตามอำเภอใจ

บรรณานุกรม

- กัลปาลัตตา ดุตตา. (2551). **คู่มืออนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (ICERD)**. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิผสานวัฒนธรรม และสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งเอเชีย.
- คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปากกลาง อ.บัว จ.น่าน. (ม.ป.ป.). **การใช้ความรุนแรงของรัฐ กรณีป่ากลาง จ.น่าน**. วันที่ค้นข้อมูล 20 เมษายน 2557, เข้าถึงได้จาก <http://thmong.tripod.com/paklang/statement.html>.
- ประยงค์ ดอกลำไย และคณะ. (2543). **ป่าไม้-ที่ดิน การจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพฯ ฯ: โครงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2546). **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพฯ ฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา สิรินธร.
- ยัง มีอดแต่ง. (2520). **ประวัติของชาวม้ง (แม่ว)**. กรุงเทพฯ ฯ: โอเดียนสโตร์.
- รัชดา ฉายสวัสดิ์. (2548). **กรณีศึกษา: การจัดการความขัดแย้งการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าต้นน้ำ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- สมบัติ คำบุญเรือง และคณะ. (2542). **เปิดแฟ้มละเมิดสิทธิคนบ้านป่า คนชายขอบแผ่นดินไทย**. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ฯลฯ.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2546). **กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ Marginalization**. กรุงเทพฯ ฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, สาขาสังคมวิทยา.
- สุนี ไชยรส. (ม.ป.ป.). **ใครจะชับน้ำตามังบ้านปากกลาง จ.น่าน**. วันที่ค้นข้อมูล 20 เมษายน 2557, เข้าถึงได้จาก <http://board.pa.lungjit.com/f11.html>.
- อมรา พงศาพิชญ์ และคณะ. (2536). **ปัญหาการเมืองส่วนภูมิภาคและชนกลุ่มน้อย**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.